

die algemene recherche was een omvangrijke Politieke Inlichtingendienst werkzaam, waarop wij in een later hoofdstuk terugkomen. Van de onder de andere departementen ressorterende diensten willen wij hier geen overzicht geven; het zou in veel opzichten een spiegelbeeld zijn van wat het moederland te zien gaf.

Aan het hoofd van de departementen stonden directeuren; zij vormden de Raad van departementshoofden. Een soort kabinet? Neen, die Raad was, precies als vóór mei '40 het college van secretarissen-generaal in Nederland, 'een buitengewoon onbelangrijk college', aldus jegens de Enquêtecommissie de laatste directeur van justitie, mr. N. S. Blom. 'Het behandelde slechts kwesties op het gebied van personeelsvoorzieningen, salarisregelingen etc. Beleidskwesties werden nooit in de Raad van departementshoofden behandeld, maar uitsluitend door de betrokken directeur met de gouverneur-generaal.'¹ Deze laatste placht eenmaal per week met elk der directeuren de zaken van diens departement te bespreken.

Van de acht directeuren was ten tijde van de Japanse aanval één van inheemse afkomst: *Raden* Loekman Djajadiningrat, een jongere broer van *Pangeran Ario* prof. dr. Hoesein Djajadiningrat die in mei '41 benoemd was tot lid van de Raad van Nederlands-Indië; zij waren telgen uit een van de bekendste regentengeslachten van West-Java.²

★

Het departement van het Binnenlands Bestuur was de instantie die het wijdvertakte Nederlandse bestuursapparaat organiseerde dat met de inheemse bestuursinstanties in direct contact stond. Dat Nederlandse bestuursapparaat bestond louter uit Nederlanders (later ook Indische Nederlanders), die allen een speciale opleiding hadden gevolgd. Men was in 1834 begonnen met een opleiding te Soerakarta maar deze was acht jaar later vervangen door een bij de Academie te Delft waar ook ingenieurs werden opgeleid. Toen die Academie in 1863 werd omgevormd tot de Polytechnische School³, stelde de staat voor de Delftse Indische

¹ Getuige N. S. Blom, *Enq.*, dl. VIII c, p. 1478. ² *Pangeran* (prins), *Adipati*, *Ario*, *Raden Mas* en *Raden* waren relatief hoge Javaanse adellijke titels die ook door het gouvernement konden worden verleend; de laagste titel was *Mas*. ³ In 1905 werd deze de Technische Hogeschool.